

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1957.1.01>

EESTI PROLETARIAADI 1924. AASTA 1. DETSEMBRI RELVASTATUD ÜLESTÕUSU OBJEKTIIVSETEST JA SUBJEKTIIVSETEST TINGIMUSTEST

A. SUNILA

1. detsembril 1924 toimus eesti proletariaadi kangelaslik ülestõus, mis kodanluse poolt maha suruti. Ülestõusu nurjumine on põhjustanud erinevaid seisukohti temale poliitilise hinnangu andmisel. Juba varakult kujunes selles küsimuses parteilistes ringkondades välja kaks diametraalselt vastupidist seisukohta.

Ühed, eesotsas J. Anveldi, H. Pöögelmanni, O. Rästase, R. Vakmanni ja J. Käspertiga tõendasid III Internatsionaali Eesti sektsiooni häälekandjas „Klassivõitlus”, et 1. detsembri ülestõusu võiduks olid olemas vajalikud objektiivsed ja subjektiivsed tingimused ning et see eesti proletariaadi kangelaslik ülestõus nurjus peamiselt taktikaliste ja tehniliste vigade tõttu.

Teised, eesotsas J. Palvadre, V. Võõlmanni, P. Petersoni ja A. Riksiga kinnitasid kuni 25. augustini 1925 Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei Eesti sektsiooni häälekandjas „Edasi”, et 1. detsembri ülestõusu võiduks ei eksisteerinud vajalikke objektiivseid ja subjektiivseid tingimusi ning et see oli blankistlik vandenõu, mis sellepärast pidigi paratamatult nurjuma.

Need kaks põhiseisukohta on jäänud mitmesuguste paranduste ja täiendustega püsima tänapäevani, kusjuures esimese seisukoha pooldajad N. Karotamm¹, A. Liebman², J. Saat³ jt. väidavad, et ülestõus nurjus mitte ainult taktikaliste ja tehniliste vigade tõttu, vaid kõigepealt sellepärast, et EKP ei osanud marksismi-leninismi õpetust ülestõusust kui kunstist õigesti ellu viia. V. Arhangelski⁴ jt., kes pooldavad teist seisukohta, kinnitavad J. Palvadre, V. Võõlmanni jt. väiteid, et 1924. aastal ei eksisteerinud Eestis revolutsioonilist situatsiooni ning üles-

¹ N. Karotamm, 1924. aasta 1. detsembri sõjariistus ülestõusu kümnendal aastapäeval. „Klassivõitlus” 1934, nr. 11.

² A. Liebman, 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõus. Tallinn 1950.

³ J. Saat, 1924. aasta 1. detsembri ülestõus Eestis. „Eesti Kommunist” 1954, nr. 11.

⁴ В. И. Архангельский, Коммунистическая Партия Эстония — организатор и руководитель революционной борьбы рабочего класса в 1920—1924 годы. Рукопись кандидатской диссертации, Ленинград 1955 г. (EKP KK Partei Ajaloo Instituudi käsi-
kirjade fond.)

tõusu võiduks puudusid nii objektiivsed kui ka subjektiivsed tingimused, mispärast ülestõusu organiseerimine EKP poolt oli viga.

Selle seisukoha pooldajad märkisid ja märgivad, et Eestimaa Kommunistlik Partei hindas ekslikult majanduslikku ja poliitilist olukorda ning klassijõudude vahekorda 1924. aastal; et tol ajal ei eksisteerinud vahetut revolutsioonilist situatsiooni; et ülestõus ei tuginenud eesrindlikule klassile ja isegi mitte kogu parteile, vaid ainult EKP Tallinna organisatsiooni vandenõule; et ülestõus ei tuginenud revolutsioonilise liikumise tõusule, sest rahva hulgas olnud ainult rahulolematust ja mitte midagi rohkemat; et detsembri algul polnud üldse mingisugust revolutsioonilist pöördepunkti, sest augustikuust alanud kodanliku Eesti majandusliku olukorra tunduv paranemine — väliskaubanduse bilanss muutunud passiivsest aktiivseks ja margakursi langemine jäänud seisma ning hakanud tõusma; et see ajutine majanduslik tasakaal muutnud rahva meeleolu kindlamaks, rahulikumaks ja valitsusele ustavamaks;⁶ et talurahvas saanud 1924. aastal hea saagi ja olnud rahul kodanliku valitsuse poliitikaga; et EKP tegutsenud mitte masside meeleolu, vaid partei meeleolu järgi ning pidanud väikekodanluse opositsioonilist meeleolu revolutsiooniliseks;⁷ et avalikkude organisatsioonide hävitamisega olevat Tööraha Ühine Väerind täiesti jõuetuks tehtud, nii et töölikklass ei olevat suutnud isegi selle lõhkumisele protestistreibiga vastata ja olevat jäänud passiivseks pealtvaatajaks.⁸

Oma järelduste tegemisel lähtusid ja lähtuvad Palvadre grupp ja tema seisukohtade pooldajad mõnedest kodanliku statistika arvudest, arvestamata vajalikul määral teisi andmeid ja muid materjale. See on suur viga, mis viib selleni, et ei nähta elu ning tegeliku olukorda.

Tegelik olukord aga räägib seda, et võimuloleva kodanliku kliki rahvastase poliitika tagajärjel valitses 1923. ja 1924. aastal Eestis raske majanduskriis ja selle baasil süvenev üldrahvalik kriis. Töökaitsekomissaride 1923. aasta aruannetest loeme, et paljud ettevõtted jäid müügituru ning krediidi puudusel seisma ja töölisel vallandati.⁹ Augustist detsembrini 1923. aastal vallandati ainuüksi suurtööstuses üle 3000 töölise.¹⁰ 1923. aastal jäi kontrolli all olevatest ettevõtetest seisma 336, 114 ettevõtet likvideerisid.¹¹ Esinedes 19. detsembril 1923 riigikogus aruandega, märkis rahandusminister, et rahvamajandust on haaranud „äärmiselt terav majanduskriis”.¹² Nii oli 1923. aastal.

1924. aastal aga muutus olukord veelgi raskemaks. Ajakiri „Eesti Majandus” iseloomustas seda oma 1925. aasta esimeses numbris järgmiselt:

„1924. aasta on vaevalt lõppenud, nii et praegu veel varajane on täieliku bilanssi teha. Tervel hulgal aladel on see igatahes olnud üks raskematest meie lühikese iseseisvuse ajal. Majanduslikud raskused, mis juba 1923. aastal algasid, arenesid täielikuks kriisiks välja alles läinud aasta jooksul — kriisiks, millest meie kuni tänini (s. o. 1925. aastani. — A. S.) veel mitte üle jõudnud ei ole.”¹³

1924. aasta jooksul likvideeriti 95 ettevõtet, seismajäänud ettevõtete arv aga kasvas 1924. aasta lõpuks 261-le, s. o. suurenes 60 ettevõtte võrra võrreldes 1923. aasta lõpuga. Kõige rohkem jäi ettevõtteid seisma ja likvideeriti 1924. aasta oktoobrikuus.¹⁴

⁶ EKP KK PA, f. 24, nim. 24—1, sü. 304, l. 1—19.

⁷ Sealsamas, sü. 349, l. 7—28.

⁸ Sealsamas, sü. 304, l. 1—19.

⁹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, sü. 722, l. 24.

¹⁰ „Eesti Majandus” 1924, nr. 10, lk. 155.

¹¹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, sü. 724, l. 3.

¹² „Päevaleht” nr. 341, 20. dets. 1923.

¹³ „Eesti Majandus” 1925, nr. 1, lk. 3.

¹⁴ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, sü. 737, l. 2, 4 ja 6.

Võrreldes 1923. aastaga langes 1924. aastal metallitööstuse toodang 21% ja tekstiilitööstuse toodang 37,8%, laevaehitustööstuse toodang koguni üle 2 korra.¹⁵ Tallinnas oli 1924. aasta 1. jaanuaril 33 suuremas ettevõttes 7895 töölisi, 1925. aasta 1. jaanuaril aga ainult 5583 töölisi, s. o. 30% vähem. Teistes linnades ja maal asuvas 39 suuremas ettevõttes oli 1. jaanuaril 1924 töölisi 8025, aasta hiljem, 1. jaanuaril 1925 aga 4556 ehk 43,2% vähem.¹⁶

Kui suvel veel kuidagi hooajatöödega suudeti pehmedada massilist tööpuudust, siis sügisel, kui enamik neist lõpetati, muutus olukord äärmiselt raskeks. Kõige massilisem tööliste vallandamine toimus juulis ja novembris. Töötute arv, mis 1924. a. kevadel ulatus 15 000-ni, kasvas sügisel 20 000-ni,¹⁷ mitteametlikel andmeil aga 60 000-ni.¹⁸

Samasugust rasket olukorda elas ka Eesti põllumajandus. Mõisad või nende südamed olid 1919. aasta kodanliku maareformiga läinud uute või endiste mõisnike, kulakute, kindralite ja spekulantide kätte. Endistest mõisatöölisest, keda oli 21 600 perekonda, said lapikese ääremaad ainult 11 000 perekonda, s. o. pooled, 36 254 popsnikku,¹⁹ kelledest majapidamisi oli ainult 9560-el, jäid jagatavast maast peaaegu ilma. Võõrandatud maadest said kulakud ja keskmikud 87,4%, maatamehed ja kehvikud aga ainult 12,6%.²⁰ Seega avardas 1919. aasta maareform kulakute rikastumisvõimalusi, tuhanded töötavad talupojad aga sattusid veel jõhkrama kurnamise ja rõhumise olukorda.

Lisaks sellele kõigele kannatas põllumajandus 1923. aastal ränkade vihmasadude all, mille tõttu palju teravilja ja kartuleid jäi koristamata. See omakorda suurendas niigi rasket olukorda põllumajanduses ja süvendas seal alanud kriisi.

„1923. aasta ikaldus andis end väga rusuvalt tunda, nii raskelt, et põllumees on jäänud korraga vaeseks,“ kirjutas „Päevaleht“. „Paljude majapidamine on purustatud, selle kordaseadmiseks läheks tarvis mitmeid õnnistusrikkaid aastaid.“²¹

Võrreldes 1923. aastaga vähenes 1924. aastal rukki külvipind 2,9%, talinisu külvipind 17,0% ja suvinisu külvipind 24,4% ning toiduteravilja kogusaak 18%.²² Hobuste arv vähenes 1739, veiste arv 10 400, lammaste arv 57 340 ja sigade arv 50 859 võrra.²³ Kui arvestada veel seda, et juba 1923. aastal oli odra, kaera ja loomatoidu saak 7 miljoni puuda ja kartulisaak 7,2 miljoni puuda võrra madalam kui 1922. aastal,²⁴ siis veendume, et kriis, mis oli haaranud põllumajandust, ei olnud sugugi kergem tööstuses puhkenud kriisist. Tuhanded talupojad laostusid ja nende majapidamised varisesid kokku. Üks majapidamine läks teise järele haamri alla. Talupoegade kohtuteel väljatõstmised said harilikuks nähtuseks.

Samasugune kriis, mis oli haaranud tööstuse ja põllumajanduse, võimutses ka rahanduse ja kaubanduse alal. 1. jaanuaril 1923 oli riigi puudujääk üle 4,7 miljardi marga, 1. jaanuaril 1924 aga juba rohkem kui 4,9 mil-

¹⁵ „Eesti arvudes 1920—1935“. Tallinn 1937, lk. 120—124.

¹⁶ „Ametiühendusline Kuukiri“ nr. 12, 12. aug. 1925, lk. 4.

¹⁷ „Teadete Leht“ nr. 4, 16. apr. 1924; „Eesti arvuline ülevaade 1920—1930“. Tallinn 1931, lk. 304.

¹⁸ „Edasi“ nr. 275, 1. dets. 1925 ja II riigikogu, VII istungjärg, protokoll 203, 20. märtsil 1925, vg. 723—724.

¹⁹ „Päevaleht“ nr. 2, 3. jaan. 1925 ja „Proletaarne revolutsioon Eestis“. 1932, nr. 12, lk. 38.

²⁰ „Proletaarne revolutsioon Eestis“. 1932, nr. 12, lk. 39.

²¹ „Päevaleht“ nr. 122, 8. mail 1924.

²² „Päevaleht“ nr. 15, 17. jaan. 1925.

²³ „Eesti arvudes 1920—1935“. Tallinn 1937, lk. 58.

²⁴ „Päevaleht“ nr. 7, 9. jaan. 1924.

jardit marka.²⁵ See puudujääk oli tekkinud ühelt poolt välislaenude kursivahedest ja teiselt poolt spekulatiivse majanduspoliitika tagajärjel. Nõukogude Venemaalt saadud 15 miljonit kuldrubla oli kasutatud peamiselt spekulatiivsete ettevõtete finantseerimiseks ja mitmesuguste tellitud kaupade ostmiseks välismaalt.

Import ületas 1920. aastal ekspordi 2,6 miljoni, 1921. a. 23,2 miljoni, 1922. a. 8,5 miljoni, 1923. a. 39,2 miljoni ja 1924. a. 3,2 miljoni krooni võrra,²⁶ tekitades rahvamajandusele suurt kahju. Terve hulk ettevõtteid, nagu Hanko ja Ko., Eesti-Prantsuse pank, M. Punga pangakontor jt. tunnistati maksujõuetuiks. Protestitud vekslite summa kasvas 5,5 miljonilt margalt 1923. aastal 11,9 miljoni margani 1924. aastal. 1923. aastal avastati 205, 1924. aastal aga juba 357 riigivargust.²⁷ Polnud ainustki ajalehenumbrit, kus poleks räägitud ärilistest raskustest, äride sulgemistest, kuritarvitustest ärides ja asutustes.

Ebaratsionaalne majanduspoliitika, nagu väliskaubanduse passiivse bilansi, rahva raha meeletu raiskamise, välislaenukõrgete protsentide maksmise jne. tagajärjel hakkas marga kurss 1923. a. sügisest peale järsult langema ja langes 1924. aasta septembriks võrreldes dollariga 32% võrra.

Valitsus püüdis majanduskriisist välja rabelda mitmesuguste erakorraliste abinõude rakendamisega, nagu krediitide piiramise, tollide tõstmise, riigiametnike koosseisude vähendamise, marga valoriseerimise, metsa realliseerimise ja ekspordi suurendamisega. Nende abinõudega suudeti küll marga langemine seisma panna, kuid samal ajal kutsus see esile järsu elukalliduse tõusu. Esimese järgu tarbeainete hinnad tõusid näiteks 1924. aastal 1923. aastaga võrreldes 50%.²⁸

Väliskaubanduse bilansi aktiivseks muutmine ja margakursi stabiliseerimine 1924. aasta sügisel, mida kodanlik statistika nii väga suuresulisel reklameeris, ei toonud aga veel märkimisväärset pööret paremusele. Raske majanduskriis jätkus ja tema all kannatasid mitte ainult üksikud tööstusettevõtted, vaid kogu tööstus ja põllumajandus, kogu rahvamajandus. Mitte ainult üksikud inimesed ei kurtanud ja hädaldanud, vaid kogu tööliklass ja töötav talurahvas ning enamuse intelligentsist ägas kriisiraskustes.

Suurenes tööpuudus, tõusis elukallidus. Palgaolud olid niivõrd viletsad, et kuidagi ei võimaldanud ära elamist.²⁹

Eriti väljakannatamatuks muutus töötavate rahvahulkade olukord 1924. aastal, mil majanduskriis jõudis oma haripunkti. 1924. aastal langesid töötasud ainuüksi viimase viie kuu jooksul (augustist detsembrini) 20%.³⁰

Statistikabüroo andmetel oli 1924. aastal keskmine palk, kui arvestada ka ületunnitööd ja muid tasusid, 230 marka päevas ehk 5750 marka kuus. „Niisiis ligi poole vähem, kui elatismiinimum,” kirjutas „Ametiühisusline Kuukiri”. „Muidugi olid suur osa palkasid veel madalamad, 80—150 marka päevas. Kui siia juurde veel arvata aega, kus tööline tööpuuduse pärast tööd ei saa teha, siis võime juba arvudega enesele ette kujutada seda seisukorda, kuhu töölisel praegu tõugatud on: krooniline alatoitlus, korterikitsikus, varane tööjõuetus, enese ja laste kidunemine.”³¹

²⁵ „Päevaleht” nr. 117, 3. mail 1924.

²⁶ „Eesti arvudes 1920—1935”. Tallinn 1937, lk. 130.

²⁷ „Klassivõitlus” 1934, nr. 11 (170), lk. 1 ja 2.

²⁸ „Päevaleht” nr. 251, 17. sept. 1924.

²⁹ „Töörahva Hää!” nr. 21, 3. juunil 1923.

³⁰ „Edasi” nr. 275, 1. det. 1925.

³¹ „Ametiühisusline Kuukiri” nr. 10, 15. juulil 1925, lk. 1 ja 2.

„Töötute seisukord on kohutavalt vilets,” kirjutas töölisajaleht „Tööliste Lipp”. „Juhtumised, kus kogu töölise perekond mitu päeva ilma leivata olnud ei ole mitte haruldased.”³²

Veelgi raskem oli tööliste olukord maal. Kulakute huvides oli maaproletariaadilt „vabal” kokkuleppel võetud viletski palga alammäär. „Taagepera põllutöölise elu on midagi viletsamat, mida ei mäleta isegi tsaari päevilt,” kirjutasid tööliste häälkandjas „Säde” Taagepera töölised. „Ei taha seda just tõendada, et siin ainult see nii on, vaid usun kindlasti, et kogu „Eedenis” säärane vabadus on. Töölisi sunnitakse töötama hommikul kella poole 4-st kuni kella 10—11-ni, kusjuures 1—2 tundi nõndanimetatud puhkeajaga saadakse. Isegi aega ei jätku lehe lugemiseks. Ühe sõnaga: tööline Eesti tõusukute vabariigis on neetud ahelaisse rohkem kui seda kunagi enne.”³³

„Popsnikud kannatavad praegu alatoitluse all. Neil ei ole perekonna toitmiseks tarvilikku sissetulekut, seal nälgitakse,”³⁴ loeme riigikogu protokollist. „Kõik, kes on maal liikunud ja seda hirmust seisukorda näinud, kuhu endised mõisatöölised tõugatud ja kõik, kes seda isegi meelega raahitamisena viletsat seisukorda on tähele pannud, peavad tunnistama, et see on alatoitlus ja kõdunemine.”³⁵

Järelikult kannatas ka maaproletariaat kohutavalt kodanluse rõhumise all ja oli tema vastu vaenulikult meelestatud.

Samasuguses raskes olukorras viibis ka väikekodanlik intelligents, kes kodanluse rahvavastase poliitika tõttu kannatas kohutavat tööpuudust ja viletsust. „Sel alal räägitakse otse uskumatuid lugusid,” kirjutas ajaleht „Oma Maa”. „Näiteks jutustab keegi ettevõtja ühest juhtumusest paari aasta eest: tarvitasin omale ühte kantseleiametnikku. Kuulutuse järele „Päevalehes” tuli esimesel päeval 618 kirjalikku tööpakkumist. Kirju läbilugesed selgus, et ümmarguselt 70% olid naisterahvad. Hariduse järgi 70% keskkooli, 20% ülikooli ja 10% algkooli haridusega... 1923. a. vajab sise-ministeerium käskjalga. Kohasoovijaid olnud 300 ümber, nende hulgas 4 ülikooli haridusega.”³⁶

Need faktid näitavad, et peale linna- ja maaproletariaadi kannatas ka enamuse intelligentsist ränka rõhumist ja oli valitseva kodanliku klikiga opositsioonis.

Tööpuudusest ja viletsusest meeleheitele viiduna, tegid paljud oma elule lõpu. Enesetapmine sai kodanlikus Eestis igapäevaseks nähtuseks. Kui 1922. aastal oli 184 enesetapmise juhtumit, siis 1924. aastal oli neid juba 247.³⁷ Enesetapmistest arvult seisis Eesti maailmas esimeste hulgas. Rahva juurdekasv hakkas pidevalt vähenema: võrreldes 1923. aastaga vähenes 1924. aastal abiellumiste arv 8,4%, sündivus 6,5%, surevus aga tõusis 1,1% võrra.³⁸

Viletsuse ja nälja eest hakkas osa töölisi ja talupoegi põgenema Nõukogude Liitu või rändama välja teistesse maadesse. Ainuüksi 1924. aastal põgenes loata üle piiri Nõukogude Liitu umbes 3000 inimest.³⁹

Erinevalt vähestest mahajäänud ja poliitiliselt vähearenenud proletaarlastest, kellede võitlusvormiks oli passiivne vastupanu, astus rõhuv enamuse eesti tööliklassist ja töötavast talurahvast kommunistliku partei juhtimisel julgelt ja mehiselt kodanluse vastu välja ega lasknud pead norgu.

³² „Tööliste Lipp” nr. 3, 18. jaan. 1924.

³³ „Säde” nr. 5, 19. juunil 1924.

³⁴ II riigikogu, V istungjärk, protokoll 121, 19. juunil 1924, vg. 337.

³⁵ II riigikogu, I istungjärk, protokoll 4, 28. juunil 1923, vg. 161.

³⁶ „Oma Maa” nr. 148, 19. dets. 1925.

³⁷ „Eesti arvudes 1920—1935”. Tallinn 1937, lk. 320.

³⁸ „Päevaleht” nr. 114, 30. apr. 1925.

³⁹ EKP KK PA, f. 24, nim. 24—1, sü. 391, l. 5.

Esimese mai demonstratsioonile tulid Tallinna ja teiste linnade töölisel loosungite all: „Elagu III Internatsionaal!”, „Elagu leninism!”, „Edasi suure unustamatu juhi Lenini jälgedes!”, „Edasi rahvusvahelise võitleva proletariaadi peastaabi — Kommunistliku Internatsionaali juhtmõtete järele!”, „Maha Eesti töörahva väljasuretamise vabariik!”, „Elagu Eesti tööliste, talurahva ja soldatite saadikute nõukogude valitsus!”, „Elagu Eesti Sotsialistlik Nõukogude Vabariik!”, „Elagu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit!”⁴⁰ „Rahvusvaheline võitluspüha õnnestus suurepäraselt,” kirjutas töölisajaleht „Sõna”. „Osavõtjate arv oli palju suurem kui läinud aastal. Meeleolu oli igal pool revolutsiooniline ja võitlustahteline...”⁴¹

Täiesti õigesti kirjutas sel ajal „Meie Noor Tööline”, et „praegu elame revolutsioonilise tõusu algul, mis üldistes julgetes väljaastumistes ja võitlustahtes avaldub... Töölisliikumine on praegu, hoolimata metsikust survest, tõusu ajajärgus, töörahva võitlustahe kasvab, võitlus läheb ägedamaks, tugevamaks ja pealetungivamaks. Kõige laialisemaid töörahva kihte, kes seni olid tööliklassi võitlusest kõrval, äratab surve ja kurnaja pealetungimine ükskõiksusest ja nad tõmmatakse võitlusse kaasa.”⁴²

Pritsimajas 15. juulil 1924 toimunud tööliste kontsertmiitingul, kus räägiti töötajate raskest olukorrast ja sellest väljapääsu teedest ning linna-tööliste selgitustöö tähtsusest maatööliste hulgas, valitses enneolematu revolutsiooniline meeleolu. Töötajate häälekandja „Meie Leht” kirjeldab seda järgmiselt: „... Kauakestvad kiiduavaldused ja vägev „Punane Lipp” kõne lõpul kinnitasid veelkord, et töörahvas aru saab oma tähtsusest, et töörahvas valmis on mitte üksi nõudma oma valitsust, vaid seda ka läbi viima, kui vaja... Kõneleja laseb elada III Internatsionaali, mida üle saali mürisev „elagu” saadab... Lauldakse töörahva hümnid „Internatsionaali” ja tunneb, et see ei sünni enam endise rahulikkusega, vaid igast reast kõlab kättemaks rõhujale — kõlab tahe oma tuleviku eest võidelda ja võita. See töörahva kindel ja võidurikas meeleolu näitab, et vaja ainult sädet, mis püssirohu põlema süütab — ja meie võime kätt anda vabanenud idanaabri töörahvale.”⁴³

Sõjavastasel nädalal tulid 3. augustil 1924. aastal 3000—4000 inimest Töölistmaja juurde ja Vaksali puisteele loosungite all: „Maha rõovsõdal!”, „Maha militarism!”, „Tööd, leiba, kortereid!”, „Elagu klassisõdal!”, „Maha kodanlik kord!”, „Välja türmidest meie vennad ja õed!”, „Välja töörahva ridadest sotsid!”, „Tööline, talupoeg, sõdur, madrus — koondu ühisesse väerinda!”, „Kodanliku korra ja sõdade vastu!”, „Elagu tööliste ja talurahva valitsus!” Sõjavastane demonstratsioon kujunes tegelikult võimsaks kodanlusevastaseks väljaastumiseks, mis näitas rahvahulkade revolutsioonilise aktiivsuse kasvu.

Säärast laadi koosolekuid ja demonstratsioone toimus ka mujal. Nad aitasid palju kaasa tööliklassi mobiliseerimisele ja tema võitlusvõime aktiveerimisele. Need koosolekud ja demonstratsioonid peegeldasid laide rahvahulka revolutsioonilist meeleolu ja valmisolekut võidelda otsustavalt oma õiguste eest. Nad näitasid, et tööliste hulgas kasvab järjest rohkem viha kodanliku korra vastu, et see viha võib üle ääre voolata ja suure tulekahju tekitada.

Revolutsioonilise meeleolu kasvu maaproletariaadi ja töötava talurahva hulgas näitas eriti selgelt nn. „asunike ja riigirentnike revolutsioonilise

⁴⁰ „Päevaleht” nr. 116, 2. mail 1924 ja 1924. a. 1. mai üleskutse Fr. R. Kreuzwaldi nim. Eesti NSV Riiklikus Avalikus Raamatukogus.

⁴¹ „Sõna” nr. 2, 4. mail 1924.

⁴² „Meie Noor Tööline” nr. 3—4, aprill-mai 1924, lk. 4.

⁴³ „Meie Leht” nr. 4, 17. juulil 1924.

vastasrinna" tekkimine nende maakondlikel konverentsidel ja vabariiklikul kongressil 1923. a. Virumaa asunike ja riigirentnike konverentsil tuli opositsiooni korralekutsumiseks isegi politseinikud kohale tuua. Asunike revolutsiooniline vastasrind liitus Töörahva Ühise Väerindega ja avaldas II riigikogu valimiste eel koos teiste töörahva organisatsioonidega ühise üleskutse eesti rahvale.

Revolutsiooniline meeoleu kasvas ka kodanlikus armees.

Nekrutite rongis, mis Pärnumaa noortega Mõisaküläst läbi sõitis, lauldi mürisevalt „Internatsionaali" ja kõlasid hüüded: „Elagu Eesti nõukogude vabariik!", „Maha kurnajate härrasriik!"⁴⁴ Neist ei jäänud maha ka Harju- maa noored — nekrutid, kes teel Balti jaama Pikal tänaval Nõukogude saatkonna hoone eest mööda minnes lasksid „hurraa" hüüdes ja „mütse keerutades" elada Nõukogude riiki.⁴⁵

III diviisi ülema A. Tõnissoni salajasest ettekandest loeme: „... III diviisi väeosades on õige suur protsent kommunistliku ilmavaatega sõdureid (sõrendus minu. — A. S.), keda iga ülesande jaoks tarvitada ei saa."⁴⁶

Täiesti salajasel aruandes kindralstaabile sõjaväe meeoleu kohta tuuakse ära mittetäielikud andmed linna- ja maakonna omavalitsuste valimiste tulemustest sõjaväes. Nii sai Töörahva Ühine Väerind Tallinnas 10. jalaväerügemendis antud häältest umbes 24%, mereväes üle 26% ja isegi sõjakoolis 9%. „Et kommunistidele niipalju hääli anti, tuleb kommunistide energilise kihutustöö, raskete tööolude, järjest tõusva elukalliduse, viimasel ajal ajakirjanduses ilmunud igasuguste kuritarvidusi paljastavate artiklite ja raskete teenistusolude arvele kirjutada," öeldakse kõnesolevas aruandes.⁴⁷

Revolutsioonilise aktiivsuse ja teadlikkuse kasvu laiades rahvahulkades näitas ka sotsiaaldemokraatide mõju pidev langemine. Sotsid kaotasid pea-aegu täielikult oma mõju tööstusproletariaadi ja suurel määral ka maa-proletaarlaste hulgas. Pärast 21. jaanuaril 1924 toimunud rüüstamist püüdsid sotsid kodanluse poolt töölisorganisatsioonidele antud lööki küll igati oma langeva mõju tõstmiseks ära kasutada, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Nende poolt demagoogiliste lubadustega alustatud kollaste ametiühingute kokkuklopsimise kampaania kukkus haledalt läbi. Sotside manööver paljastati EKP poolt ja nende mõju töörahvahulkadele langes endiselt.

„Rahva hulgas on rahulolematust suur. Praeguses olukorras vastaseid on palju, poolehoidjaid aga koguni vähe,"⁴⁸ kirjutas „Päevaleht". „Tõepoolest on rahulolematust kehvemate kihtide hulgas määratu suur ja kui nende hulgas liikuda, siis võib kuulda sõnu: „Kes minu peale mõtleb; lootsume Eesti riigi algul, et nüüd hakatakse ka vaeste eest hoolt kandma ja nende peale tähelepanu pöörama, kuid nüüd on asi praegu hullem kui ta enne oli," loeme II riigikogu protokollist.⁴⁹ „Igal pool on rahulolematust. Ohk on raske, ähvardab lämbuda. Kodanikkude keskel on riigitüdimus järjest kasvamas; ja see on hädaohklik riigi (loe: kodanliku riigi. — A. S.) ja rahva (loe: kodanluse. — A. S.) tulevikule."⁵⁰

Novembri algul läksid vahekorrad juba nii teravaks, et „ainult veel riigikogu laialisaatmisest väljapääsu oodati", kirjutas „Vaba Sõna".⁵¹

⁴⁴ „Kommunist" nr. 1 (59), 29. jaan. 1924.

⁴⁵ „Kommunist" nr. 2 (60), 11. märtsil 1924.

⁴⁶ ENSV ORKA, f. 497, nim. 1, sü. 26, l. 301.

⁴⁷ „Kommunist" nr. 2 (60), 11. märtsil 1924.

⁴⁸ „Päevaleht" nr. 219, 16. aug. 1924.

⁴⁹ II riigikogu, VI istungjärk, protokoll 156, 13. nov. 1924, vg. 1603.

⁵⁰ II riigikogu, V istungjärk, protokoll 116, 13. juunil 1924, vg. 62.

⁵¹ „Vaba Sõna" nr. 1, jaan. 1925.

Nii oli kodanlik võim Eestis, nagu seda ka kodanlus ise oli sunnitud tunnistama, täielikult pankroteerunud. Igasugused kodanlikud ja „sotsialistlikud” rühmad, kes nad ka ei olnud — kulakud, „töögid”, „sotsid” jt. — vahetasid üksteist riigivalitsuses ikka ühe ja sellesama tulemusega: üksikud röövikute ja spekulantide ning riigivaraste kildkonnad rikastusid, laialdasi rahvahulki aga ähvardas näljasurm. Eesti tõusikkodanlus oli oma rahvavastase poliitikaga härrasriigi katastroofi äärele viinud ja haaras nüüd kramplikult kõigi äärmuslike abinõude järele.

Parempoolsed ringkonnad leidsid, et ainukeseks väljapääsuks tekkinud ummikust on riigipöörde läbiviimine. Majaperemeeste ja teiste tõusikute hulgas kuuldus üha sagedamini arutlusi, et tarvis on „kindlam kord” maksma panna.⁵²

K. Päts teatas avalikult, et „Akeli valitsus laseb pukki Anveldi valituse”, s. o. kommunistid, ja et tarvis on see valitsus, kes julges „Pätsi meeste” varvastele astuda, vägivalda teel kõrvaldada ning omad mehed uuesti riigirooli juurde panna. Parempoolsed ringkonnad tõstsid avalikult üles põhiseaduse ja valimisseaduse muutmise ning fašistliku korra kehtestamise küsimuse.

Seega oli Eestis kujunenud üldrahvuslik kriis; „alamkihid ei tahtnud” ja „ülemkihid ei saanud” enam elada endist viisi.

Valitseva klassi poliitika kriis oli tekitanud praod, kuhu sisse murdis rõhutatud klasside rahulolematuus ja viha. Proletariaadi hulgas oli hakanud võimsalt laienema ja süvenema massiline kaldumus kõige otsustavama ja piiritult julge revolutsioonilise tegevuse toetamiseks kodanluse vastu. Proletariaadi teadvuses küpses järjest rohkem kodanluse kindlusele tormijooksu mõte.

„Praegu oleme meie jõudnud ajajärku, mil töörahva valitsus on saanud iga töölise, väikeametniku, käsitöölise, maapidaja, sõduri ja madruse v a j a d u s e k s,” kirjutas oktoobris „Meie Noor Tööline”. „Kurnajate valitsus on oma armetust ja töörahva vaenulikkust lõplikult hulkadele paljastanud. Töörahvas usub Pätsi, Akeli, Tõnissoni, Strandmanni, Martnat ja Asti nüüd veel sama palju, kuipalju ustakse petist, kes kümme korda juba valetanud. Nüüd on töörahva valitsus kogu töörahva tuline soov. Aga töörahva valitsust ei saa maksma panna palja sooviga. Töörahva valitsuse eest tuleb võidelda jõuga, selle eest võitluseks p e a b t ö ö r a h v a s e n d lahinguvalmis panema.”⁵³

Proletariaat näitas oma ridade koondamisega ja üha tugevama vastupanuga, et ta ei luba endaga mängida ja astub otsustavalt välja kodanluse rõhumise vastu. Tööliste enamik või igatahes enamik teadlikke, mõtlemaid ja poliitiliselt aktiivseid töölisi mõistis täiel määral riigipöörde vajadust ja oli valmis selle eest elu ja surma peale võitlema. Eesti töörahva revolutsiooniline meeleolu oli muutunud kevadiselt vahutavaks, määratu tugevaks jõeks, mida ei suudetud takistada enam sõjaseaduse ja väljakohtu paisudega.⁵⁴

Eestimaa Kommunistliku Partei ette kerkis konkreetne ülesanne: kasutada kriisi võidukaks relvastatud ülestõusuks, sest „mitte igast revolutsioonilisest situatsioonist,” nagu õpetab marksism, „ei teki revolutsioon, vaid ainult sellisest situatsioonist, kus ülemal loendatud objektiiivsete muutustega liitub subjektiivne muutus, nimelt: kui nendega liitub revolutsioonilise klassi võime läbi viia massilisi revolutsioonilisi aktsioone,

⁵² „Meie Leht” nr. 3, 15. juulil 1924.

⁵³ „Meie Noor Tööline” nr. 7—8, sept.-okt. 1924.

⁵⁴ „Meie Noor Tööline” nr. 7—8, sept.-okt. 1924.

mis on küllalt jõulised selleks, et purustada (või murda) vana valitsus.”⁵⁵ Revolutsiooni võit ei saabu kunagi iseenesest. Teda on tarvis ette valmistada ja kätte võidelda. Kuid teda ette valmistada ja kätte võidelda saab ainult proletaarne revolutsiooniline partei, kes on küllalt tugev ja autoriteetne selleks, et hulki endaga kaasa tõmmata ja võim enda kätte võtta.

Kas eesti tööliklass ja tema eesrindlik väesalk — Eestimaa Kommunistlik Partei — vastasid nendele marksismi nõuetele? Kas Eesti proletariaat oli võimeline läbi viima massilisi revolutsioonilisi aksioone? Kas Eestimaa Kommunistlik Partei oli suuteline rahvahulki endaga kaasa tõmbama ja võimu enda kätte võtma? Võib julgesti väita, et eesti tööliklass ja tema eesrindlik väesalk — Eestimaa Kommunistlik Partei — olid niisuguseks revolutsiooniliseks jõuks, kes oli võimeline läbi viima relvastatud ülestõusu.

Kodanliku statistika andmeil oli Eestis palgatöölisi ja teenijaid 230 000 (ehk 21% rahva üldarvust),⁵⁶ neist töölisi suurtööstuses⁵⁷ umbes 30 000⁵⁸. See oli rahva kõige revolutsioonilisem osa, tema avangard, kes kommunistliku partei kutsel esimesena oli valmis haarama relvad ja võitlema kogu rahva huvide eest. Vähemalt 75% eesti rahvast oli töötav rahvas.⁵⁹ Eesti proletariaadi kangelaslik võitlus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja sellele järgnenud kodusõja päevil, tema üha kasvav revolutsiooniline vaim ja teadlikkus kodanliku diktatuuri perioodil olid seda veenvalt kinnitanud.

Kohutav valge terror, mida eesti kodanlus rakendas revolutsioonilise tööliklassi vastu, ei suutnud nõrgendada, vaid vastupidi, karastas tööliklassi jõudu, tema klassiteadvust, võitlusvõimet ja -indu. Tööliklassi ridadest tulid ikka uued ja uued aktiivsed võitlejad, kes jätkasid senisest veel mehisemalt võitlust. See näitas, kuivõrd revolutsiooniline oli eesti tööliklass. Niisugune tööliklass ei kartnud minna lahingusse kodanlusega.

Sedasama võib öelda ka tema avangardi — Eestimaa Kommunistliku Partei kohta, kes oli küllalt tugev ja autoriteetne masside hulgas, et kodanlust kukutada ja võimu enda kätte võtta. Partei senine poliitika oli seda veenvalt kinnitanud.

Eestimaa Kommunistlik Partei oli välja kasvanud ja arenenud kuulsurikka Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ühe osana ja tema juhtimise all. Oma tekkimisest peale 1904. a. asus Eestimaa kommunistlik organisatsioon poliitilistes, ideoloogilistes, taktikalistes ja organisatsioonilistes küsimustes leninlikel seisukohtadel ja võitles koos Nõukogude Liidu Kommunistliku Parteiga tsarismi, mõisnike ja kapitalistide võimu kukutamise eest. Koos NLKP-ga tegi ta läbi Esimese Vene revolutsiooni, Veebruarirevolutsiooni ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ning võitles käsikäes oma suure vennaga kodusõja raskeil päevil.

Võrsudes bolševismi lipu all ja tehes läbi kolm vene revolutsiooni ning kodusõja rasked tuleristsed, omandas Eestimaa kommunistlik organisatsioon tohutu suured ja väärtuslikud revolutsioonilise võitluse kogemused ning traditsioonid, milledest ta ammutas uut jõudu ja julgust edasiseks võitluseks eesti kodanluse diktatuuri kukutamise ja nõukogude võimu taastamise eest Eestis.

1924. aasta algul oli EKP-s 2000 liiget. Pea igas suuremas keskses oli

⁵⁵ V. I. Lenin, Teosed, 21. kd., lk. 188.

⁵⁶ 1922. a. üldrahvaloenduse andmed.

⁵⁷ Kodanlik statistika luges suurtööstuseks ettevõtte, kus töötas üle 20 inimese masinajõudu kasutades või üle 30 inimese masinajõu puudumisel.

⁵⁸ „Eesti arvudes 1931—1935”. Tallinn 1937, lk. 114.

⁵⁹ „Meie Leht” nr. 3, 15. juulil 1924.

partei organisatsioon. 75% partei liikmeist olid töölisel, 20% kehvikud ja väiketalunikud, 5% intelligentsi esindajad.⁶⁰

Partei viis oma poliitikat ellu revolutsiooniliste ametiühingute, Eesti-maa Tööraha Partei, Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu ja teiste töölisorganisatsioonide ning riigikogu, linnade, maakondade ja valdade volikogude kommunistlike rühmade kaudu.

Eriti suur tähtsus oli partei poliitika elluviimisel revolutsioonilistel ametiühingutel, kuhu oli organiseeritud üle 60% tööstustöölisest ja suur osa põllutöölisest. 1924. aastal oli revolutsioonilistes ametiühingutes umbes 27 000 liiget.

Vaatamata kõigile raskustele, milledes ametiühingutel tuli valge terrori tingimustes tegutseda, olid nad alati mitmesuguste poliitiliste kampaaniate initsiaatoreiks ja massilise poliitilise töö baasiks.

Ametiühingute häälekandjad „Rõhutute Häääl“, „Tööline“, „Töö“ ja teised töölisajalehed ilmusid EKP vahetel juhtimisel ja tegid rahva hulgas suurt kommunistlikku selgitus- ja organiseerimistööd.

Suurt abi EKP-le osutas ka legaalne Eestimaa Tööraha Partei (ETP), kes töötas EKP vahetel juhtimisel. ETP ridades oli 2000 inimest ja ta andis välja teiste hulgas ka ajalehte „Tööraha Häääl“.⁶¹

Partei tähtsamaks abiliseks oli 1921. aastal asutatud illegaalne Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing (EKNÜ). Ka EKNÜ töötas partei vahetel juhtimisel ja tegi suurt poliitilist selgitus- ja organisatsioonilist tööd noorte hulgas. EKNÜ organiseeris kõigis suuremates keskustes üle maa oma rakud; ta andis välja illegaalset häälekandjat „Noor Proletaarlane“ (1921—1922) ja legaalset häälekandjat „Noor Tööline“ (1922—1923) ning „Meie Noor Tööline“ (1923—1924). EKNÜ ridadesse kuulus 3000 liiget.⁶²

I riigikogu valimistel 1920. aasta novembris sai Eestimaa Kommunistlik Partei ametiühingute kaudu riigikogus viis ja II riigikogu valimistel 1923. aastal 10 saadikukohta. Sajad kommunistlikud saadikud olid ka linnade, maakondade ja valdade volikogudes. Need saadikud nimetasid endid avalikult „kommunistlikeks tööliste rühmadeks“. Nad paljastasid kapitalistlikku korda ja kodanliku valitsuse mahhinatsioone ning kasutasid oma saadikuõigusi poliitilise selgitustöö tegemiseks rahvahulkades, nende poliitilise teadlikkuse ja revolutsioonilise aktiivsuse tõstmiseks.

„Esimese riigikogu ajal oli... kommunistide mõju riigikogus ülisuur,“ ütles siseminister K. Einbund (Eenpalu). „Ma tundsin seda oma isiklikul nahal ja paljud ka vististi tundsid.“⁶³ Mul on võimalus olnud riigikogus juba pärast 1. detsembrit tähelepanu juhtida selle peale, missugust osa enne kommunistlik mõttelaad etendas meil riigikogus ja missugust tema etendas seltskonnas. Meil oldi seekord selle meeoleu all.“⁶⁴

Partei asus rahvahulkadele selgitama revolutsioonilise situatsiooni olemasolu, selle laiust ja sügavust, tõstma proletariaadi revolutsioonilist teadlikkust ja otsustavust, aitama proletariaadil üle minna revolutsioonilistele aktsioonidele ja luua selles suunas tegutsemiseks organisatsioone, mis vastavad revolutsioonilisele situatsioonile, et rahvast üles õhutada, „üles raputada“ ja niimoodi „kasutada“ kriisi kapitalismi kraahi „kiirendamiseks“.⁶⁵

Laiad rahvahulgad tundsid, et poolikute abinõudega, nagu streikidega, demonstratsioonidega jt. enam midagi päästa ei saa, et tuleb võtta relvad

⁶⁰ EKP KK PA, f. 24, nim. 24—1, sü. 343, l. 5—6.

⁶¹ „Tööraha Häääl“ nr. 16, 21. juunil 1923.

⁶² EKP KK PA, f. 24, nim. 24—1, sü. 291, l. 16-a.

⁶³ II riigikogu, VII istungjärk, protokoll 186, 20. jaanuaril 1925, vg. 145.

⁶⁴ II riigikogu, VII istungjärk, protokoll 193, 5. veebruaril 1925, vg. 532.

⁶⁵ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 21. kd., lk. 190.

ja võidelda lõpuni, et päevakorral olid nüüd küsimused, mida ei suutnud enam otsustada nõupidamised ega kongressid, vaid ainult relvastatud rahvahulkade võitlus.

Tööraha Ühise Väerinde taktika õige elluviimise tulemusena võitis EKP oma mõju alla eesti proletariaadi enamuse. Ta hõlmas oma organisatsioonidega kõik tähtsamad ja otsustavamad tööstusharud; lõi oma organisatsioonid küllasse ja sõjaväkke; võttis terve ametiühingulise liikumise oma mõju alla, samuti vabrikute ja tehaste vanemate institutsiooni; isoleeris sotsiaaldemokraadid tööliklassist ja suurest hulgast maaproletariaadist ja purustas organisatsioonides sotsiaaldemokraatide pahempoolse tiiva, nn. iseseisvad sotsialistid, ning tänu sellele juhtis jagamatult kogu tööliklassi majanduslikku ja poliitilist võitlust.

Tööliste hulgas koondusid kommunistliku partei juhtimise alla ja võitlesid aktiivselt partei loosungite elluviimise eest. Relvastatud ülestõusu küsimus tõsteti üles altpoolt, rahvahulkade endi poolt.

Eesti proletariaat teadis ka seda, et Venemaa proletariaat, kellega ta oli koos võidelnud tsarismi ja mõisnike võimu kukutamise eest, ei keeldu kunagi eesti proletariaadile abi andmast, kui viimane seda vajab. Seda olid kinnitanud kujukalt nõukogude võimu esimesed kuud (1917.—1918. a.) ja Eesti Tööraha Kommuuni kogemused (1913.—1919. a.), mil Nõukogude Venemaa töörahas Tallinna proletariaadi palvel andis eesti töötavale rahvale nii materiaalselt kui ka sõjalist abi. Seda oli kinnitanud ka eesti ja vene rahva sajanditepikkune ühine võitlus välismaiste anastajate ja orjastajate vastu.

Kõike seda silmas pidades on pikematagi selge, et need asjaolud soodustasid kodanlikus Eestis ülestõusu võitu. Võib kindlalt ütelda, et 1924. aastal olid kodanlikus Eestis olemas vajalikud objektiivsed ja subjektiivsed tingimused relvastatud ülestõusu võiduks. Kuid vaatamata soodsate tingimuste olemasolule, ei suutnud eesti proletariaat 1. detsembril võita, sest raske valge terrori olukorras ei saadud ega osatud ülestõusu kõigi nõuete kohaselt ette valmistada ja läbi viia. Eesti proletariaat pidi ajutiselt taanduma ja kannatama veel 16 aastat kodanluse rõhumist, kuni lõpuks 1940. aastal saavutati lõplik võit.

*EKP Keskkomitee
Partei Ajaloo Instituut*

Saabus toimetusse
23. XI 1956

ОБ ОБЪЕКТИВНЫХ И СУБЪЕКТИВНЫХ УСЛОВИЯХ ВООРУЖЕННОГО ВОССТАНИЯ ЭСТОНСКОГО ПРОЛЕТАРИАТА 1 ДЕКАБРЯ 1924 ГОДА

А. А. Сунила

Резюме

1 декабря 1924 года произошло героическое вооруженное восстание эстонского пролетариата, которое было подавлено буржуазией. Неудачный исход восстания породил различные мнения по вопросу о политической оценке причин его поражения. Почти сразу же после поражения восстания в партийных кругах возникли в основном две диаметрально противоположные точки зрения на указанный вопрос.

Часть партийных деятелей во главе с Я. Анвельтом, Х. Пэгельманом, О. Рястасом, Р. Вакманом, Ю. Кяспертом, утверждали, что для победы восстания 1 декабря имелись все объективные и субъективные условия, и что это героическое выступление эстонского пролетариата потерпело поражение главным образом вследствие допущенных в ходе его подготовки и проведения тактических и технических ошибок.

Другая часть партийцев, во главе с Я. Пальвадре, В. Вэльманом, П. Петерсоном и А. Риксом, утверждали, что для победы восстания 1 декабря не существовало необходимых объективных и субъективных условий, что оно представляло собой бланкистский заговор, который был обречен на неминуемый провал.

В настоящей статье анализируется экономическое и политическое положение в Эстонии накануне и в дни вооруженного восстания 1 декабря 1924 года.

Благодаря антинародной политике эстонской буржуазии экономика страны оказалась в 20-х годах в крайне тяжелом положении. Особенно острым стало положение в 1923—1924 годах, когда Эстония была захвачена экономическим кризисом. Все факты ярко свидетельствовали о том, что политика правящей буржуазной клики потерпела банкротство.

Экономическому кризису сопутствовал политический кризис буржуазии, из которого последняя надеялась выйти путем проведения государственного переворота. Терпению городского и сельского пролетариата наступил конец; он начал объединяться в Единый фронт трудящихся, ставивший своей целью свержение буржуазного строя. На многочисленных демонстрациях и собраниях, состоявшихся весной и летом 1924 года, рабочие города и деревни требовали установления в Эстонии советской власти и воссоединения ее с Советским Союзом. Революционные настроения нарастали и в буржуазной армии. Буржуазия отвечала на активизацию революционного движения белым террором. Однако изменить положение она была уже не в силах. Выступления пролетариата принимали все более наступательный характер. В Эстонии нарастал общенародный кризис, охватывавший как эксплуататоров, так и эксплуатируемых.

Перед Коммунистической партией Эстонии встала конкретная задача: использовать создавшийся кризис для проведения успешного и победоносного вооруженного восстания. В связи с этим возникает вопрос: были ли эстонский рабочий класс и его передовой отряд — Коммунистическая партия Эстонии — в состоянии свергнуть буржуазный строй и взять власть в свои руки?

Борьба пролетариата Эстонии в дни Великой Октябрьской социалистической революции и гражданской войны, его сознательность и революционный дух, неуклонно возраставшие в период буржуазной диктатуры, показывали, что эстонский пролетариат вполне способен провести вооруженное восстание и свергнуть существующий строй. То же самое можно сказать и о его авангарде — Коммунистической партии Эстонии, — которая была достаточно сильна и обладала достаточным авторитетом среди широких народных масс, чтобы взять власть в свои руки. Вся предшествовавшая история борьбы партии убедительно доказала это. Коммунистическая партия Эстонии, выросшая и развивавшаяся под руководством славной Коммунистической партии Советского Союза, была партией нового, марксистского типа, под влиянием которой находилось большинство пролетариата Эстонии.

Таким образом, в 1924 году в буржуазной Эстонии существовали все необходимые объективные и субъективные условия для победы вооруженного восстания. Проведению такого восстания содействовали, кроме того, такие факторы, как богатые революционные традиции эстонского пролетариата, приобретенные им в годы совместной борьбы с российским пролетариатом, и память о тех преимуществах, которые эстонский народ обрел в первые годы существования советской власти в Эстонии в 1917—1918 и 1918—1919 годах.

Однако, несмотря на указанные благоприятные условия, эстонскому пролетариату не удалось захватить власть 1 декабря 1924 года, так как в условиях жесточайшего белого террора он не смог подготовить и провести восстание по всем правилам искусства революционного восстания. Эстонский пролетариат оказался вынужден временно отступить и еще 16 лет терпеть гнет буржуазии, пока, наконец, в 1940 году не была достигнута окончательная победа.

*Институт истории партии
при ЦК КП Эстонии*

Поступила в редакцию
23 XI 1956

ÜBER DIE OBJEKTIVEN UND SUBJEKTIVEN BEDINGUNGEN DES BEWAFFNETEN AUFSTANDES DES ESTNISCHEN PROLETARIATS AM 1. DEZEMBER 1924

A. Sunila

Zusammenfassung

Am 1. Dezember 1924 erhob sich das estnische Proletariat zu einem heldenhaften Aufstand, der aber von der Bourgeoisie unterdrückt wurde. Das Misslingen des Aufstandes gab Anlass zu verschiedenen Meinungen über die Ursachen der Niederlage. Bald

nachdem die Erhebung gescheitert war, entstanden in den Parteikreisen zwei entgegengesetzte Gesichtspunkte darüber.

Ein Teil der leitenden Parteimitglieder, wie J. Anvelt, H. Pöögelmann, O. Rästas, R. Vakmann, J. Käspert waren der Ansicht, dass für einen Erfolg des Dezemberaufstandes alle Voraussetzungen bestanden, objektive wie subjektive, und dass es die in seiner Vorbereitung und Durchführung zugelassenen taktischen und technischen Fehler waren, die dieses heroische Unternehmen des estnischen Proletariats zum Scheitern brachten.

Ein anderer Teil der Parteimitglieder mit J. Palvadre, V. Vöölmann, P. Peterson und A. Riks an der Spitze behaupteten, dass die für den Erfolg des Aufstandes notwendigen objektiven und subjektiven Bedingungen überhaupt fehlten, und dass der Aufstand eine blanquistische Verschwörung darstellte, die unbedingt misslingen musste.

Im Artikel werden die in Estland am Vorabend und während des Aufstandes herrschenden ökonomischen und politischen Verhältnisse näher analysiert.

Infolge der volksfeindlichen Politik der estnischen Bourgeoisie war das Land in den zwanziger Jahren in eine äusserst kritische wirtschaftliche Lage geraten. Besonders schwer gestaltete sich die Lage in den Jahren 1923—1924, als in Estland eine heftige Wirtschaftskrise ausbrach. Die Tatsachen bezeugen, dass die Politik der herrschenden bürgerlichen Clique sich in eine Sackgasse verlaufen hatte.

Zur Wirtschaftskrise gesellte sich eine politische Krise der Bourgeoisie. Letztere glaubte die Krise durch einen Staatsstreich gewaltsam meistern zu können. Doch die Geduld der Arbeiter in den Städten und auf dem Lande war zu Ende. Sie bildeten eine Einheitsfront, die sich die Abschaffung der bürgerlichen Ordnung als Ziel setzte. Massenkundgebungen der Arbeiter im Frühjahr und Sommer 1924 forderten die Proklamation der Sowjetmacht und die Vereinigung mit der Sowjetunion. In der bürgerlichen Armee regten sich ebenfalls revolutionäre Stimmungen. Weisser Terror war die Antwort der Bourgeoisie auf die stets anwachsende revolutionäre Bewegung. Der Terror nützte aber nichts; das Proletariat wurde immer aktiver, während die politische Krise nunmehr das ganze Volk ergriff — die Exploitierenden wie die Exploitierten.

Die Kommunistische Partei Estlands stand nun vor der konkreten Aufgabe, die Krise für die Durchführung eines erfolgreichen bewaffneten Aufstandes auszunutzen. Waren aber die estnische Arbeiterklasse und ihre Avantgarde, die KPE, imstande, die bürgerliche Ordnung zu stürzen und selbst das Steuer zu ergreifen?

Der Kampf des estnischen Proletariats in den Tagen der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution und des Bürgerkrieges, sowie sein Klassenbewusstsein und sein immer regerer revolutionärer Geist in der Periode der bürgerlichen Diktatur zeugten davon, dass es fähig sein würde, den Sturz der bestehenden Ordnung durch eine bewaffnete Erhebung zu erzwingen. Die Kommunistische Partei Estlands, die sich unter der Leitung der ruhmvollen Kommunistischen Partei der Sowjetunion entwickelt hatte, war eine Partei des neuen, marxistischen Typs, unter deren Einfluss die Mehrheit des estnischen Proletariats stand.

Es waren also im Jahre 1924 innerhalb der bürgerlichen Republik Estland die für den Sieg eines bewaffneten Aufstandes erforderlichen objektiven und subjektiven Voraussetzungen vorhanden. Ausserdem begünstigten diesen Aufstand solche Faktoren wie die grossartigen Traditionen des gemeinsamen revolutionären Kampfes Hand in Hand mit dem russischen Proletariat, sowie die vom Sowjetsystem gebotenen Vorteile, die das estnische Volk in den ersten Jahren der Sowjetmacht in 1917—1918 und 1918—1919 bereits kennengelernt hatte.

Trotz der günstigen Verhältnisse hat aber das estnische Proletariat am 1. Dezember 1924 den Sieg nicht erringen können, denn in den schweren Bedingungen des weissen Terrors hat man den Aufstand nicht allen Anforderungen gemäss vorzubereiten und zu durchführen vermocht. Das estnische Proletariat war gezwungen, sich vorläufig zurückzuziehen, sich noch 16 Jahre lang unter den Druck der Bourgeoisie zu fügen, bis es schliesslich im Jahre 1940 den endgültigen Sieg erlangte.

*Institut für Parteigeschichte
beim Zentralkomitee der KPE*

Eingegangen
am 23. Nov. 1956